

MOLNÁR GÁBOR TAMÁS

Egy novella komplex megközelítése: szoros olvasás és kontextusteremtő értelmezés

(William H. Gass: *Rovarok rendje*)*

Amennyiben egy műértelmező tanulmány módszertani mutatványként is helyt kell, hogy álljon, megfelelő mértékben általánosíthatónak kell lennie. Vagyis azon túl, hogy az értelmezendő szövegről mond valami érdemlegeset, arra vonatkozó útmutatással is kell szolgálnia, hogy miként reprodukálhatók a benne foglalt műveletek más anyagon, más szövegeken. Ez persze az értelmező munka esetében nem magától értetődő dolog, mivel nincsen olyan vonalszerű, módszeres eljárásrend, amelynek alapján szövegek tetszőlegesen kijelölt körének megértése, értelmező feldolgozása megvalósítható lenne.¹ Minden azon múlik, hogy sikerül-e megtalálni (létrehozni) azokat a kontextusokat, amelyen belül a szöveg értelemléhetőségei és az olvasó előzetes megértése valamilyen termékeny összjátékba léphetnek egymással.

A középiskolai tanulmányokat záró érettségi vizsga egyik sztenderd feladattípusa az „egy szöveg értelmezése”, amelynek során a vizsgázónak jellemzően – bár nem mindig – kisprózai elbeszélő szövegről kell fogalmazást írnia. A szöveg az esetek túlnyomó részében olyan magyar irodalmi mű, amellyel az átlag vizsgázó nem – vagy legfeljebb véletlenül – találkozhatott tanulmányai során. A feladat tehát nem egy korábban megismert értelmezés rekonstrukciója, hanem egy ismeretlen szövegről szóló fogalmazás megírása olyan interpretációs modellek és stratégiák felhasználásával, amelyeket a vizsgázó korábban más műveken gyakorolt be. A feladat tehát feltételezi az értelmezési minták átvihetőségét – arra épít, hogy egy adott műfajban vagy szövegtípusban gyakorlott olvasó az adott műfajhoz tartozó más, számára ismeretlen (és olykor ismeretlen szerzőtől származó) szövegről is képes értelmező fogalmazást alkotni.

A bölcsészeti területeken továbbtanuló egyetemisták azután gyakorta ezzel szinte ellentétes gyakorlattal találják szemben magukat, amikor az irodalomtörténeti szemináriumokon olyan utasításokat kapnak, hogy házi dolgozataikban az összegyűjtött és feldolgozott szakirodalom alapján fogalmazzanak meg állításokat irodalmi művekről. Tapasztalataim szerint sok hallgató, így sok leendő magyartanár számára

---

* A tanulmány megírását az NKFI K-132113 kutatási pályázat (Biopoétika a 20-21. sz. magyar irodalomban) támogatta. Az értelmezés didaktikai menetének kidolgozásában sokat segítettek egyetemi hallgatóim az ELTE BTK, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, valamint a McDaniel Budapest szemináriumain, nekik is köszönettel tartozom.

¹ A versértelmezés módszertanához írt tankönyvében erre a hermeneutikai alapelvre hivatkozik HAUBER Károly is, miközben természetesen mégis kidolgoz egy lehetséges szempontrendszert, amely lehetővé teszi a verselemzés aspektusainak szisztematikussá számbavételét. Lásd *A verselemzés iskolája: Iránytű és kalauz a lírai művek megközelítéséhez*, Veszprém, Szülőföld, 2019, 27.

is nehézséget okoz összhangot teremteni a szövegértelmező tevékenység és a filológiai háttér föltérképezése között, egymásra vonatkoztatni és egyben látni ezt a két tevékenységet. A „szövegközpontú elemzést” hajlamosak egészében szubjektív és a szakmai ismereteiktől független tevékenységként látni, miközben másfelől úgy vélik, hogy a szakmai jellegű, filológiai vagy tudományos összefoglalóba nem férhetnek bele az irodalmi szövegről adott olyan értelmező állítások, amelyek nem közvetlenül a másodlagos irodalomból származnak. Amennyiben nem sikerül a képzés során hídakat verni a két, csak látszólag ellentétes tevékenységi forma közé, annak a tanítás jövőjére nézve is hátrányos következményei lesznek. A megalapozatlan vélekedésekre és első benyomásokra épülő, azokkal meg is elégedő „interpretáció” éppolyan kevésbé kívánatos a tanórán, mint a tankönyvi „megoldásokba”, betanult értelmezési sémákba való görcsös kapaszkodás. A valódi feladat inkább az volna, hogy az ismeretek bővítésén, újabb stratégiák elsajátításán és kontextusok felépítésén keresztül sajátítsák el a diákok a szövegértelmezés művészetét.

A fentiekből kiindulva megkísérlem egy talán kevésbé ismert, ám remek novella lehetséges értelmezésének lépéseit olyan módon rekonstruálni, hogy a lépések tükrözzék az ismeretek és kontextusok elmélyítésének fontosságát, ugyanakkor azt is mutassák, hogy mi várható el egy értelmezéstől az adott összefüggésrendszer ismeretében, és mely értelmezési lépések megtételéhez van szükség további ismeretekre vagy kutatásra. Az utóbbi lépések értelemszerűen nem várhatók el egy érettségi vizsga vagy zárthelyi dolgozat keretében, viszont egy házi dolgozat, szemináriumi dolgozat vagy egyéb projektszerű munka esetén lehetséges szempontjai lehetnek az interpretációnak.

Az első lépésben tehát nem érdemes sokat foglalkoznunk a mű történeti kontextusával, elég annyit tudni (ez akár egy érettségi feladat lábjegyzetében is szerepelhetne), hogy egy 20–21. századi amerikai író, William H. Gass (1924–2017) művéről van szó, amely eredetileg 1961-ben jelent meg.² A novella címe: *Rovarok rendje* (Order of Insects). A keletkezés és első közlés időpontja fontos információt hordoz, amennyiben szeretnénk megérteni a szöveg világát: minden bizonnyal az Amerikai Egyesült Államokban vagyunk, és feltehetőleg valamikor az 1940–50-es években. A szövegben a hétköznapok maguktól értetődő kellékeiként megnevezett háztartási gépek (porszívó, mosógép) miatt bizonyos, hogy már a 20. század közepe felé járunk. Mivel itt nem magyarul íródott szövegről van szó, érdemes felhívni a figyelmet a fordító kilétére: a kezünkben tartott magyar szöveg Hernádi Miklós munkája. A fordítás kellőképpen pontos és kifinomult is ahhoz, hogy az interpretáció alapjául szolgáljon, viszont a

² Az első közlés helye a *The Minnesota Review* című folyóirat volt (vö. *The William H. Gass Reader*, New York, Knopf, 2018, 163; a továbbiakban: *Reader*), majd 1968-ban a szerző első elbeszéléskötetében, az *In the Heart of the Heart of the Country* (Az ország kellős közepének kellős közepén) című kötetben is helyet kapott. A kötet címét adó elbeszélést és a mi szövegünket HERNÁDI Miklós fordította magyarra, mindkettő elolvasható az *Entrópia* című kötetben (szerk. BART István, Bp., Európa, 1980). A főszövegben hivatkozott lapszámok erre a magyar kiadásra vonatkoznak.

bővebb kifejtésben talán egy-két helyen érdemes lesz az eredeti szöveghez fordulni. A mű az európai irodalmi hagyományból ismerős motívumokkal is eljátszik, így összekapcsolható a magyar középiskolában gyakran tanított művekkel és témákkal. Angol tagozatos vagy angolul jól tudó diákoknak néhány szöveghely összevetése is megfelelő kihívást jelenthet.

Az értelmezés kiindulópontja lehet műfaji. Tétélezzük föl, hogy a diák már találkozott a novella mint jellemzően valamilyen fordulóntra, állapotváltozásra kihegyezett kisépikai forma meghatározásával, és azt is megértette, hogy a modern, a 19–20. század fordulóján előtérbe kerülő novellában a fordulópontra nem feltétlenül külső eseményt, hanem sokszor inkább egy lélekállapot, hangulat megváltozását, reflexióját jelenti.³ Ebben az esetben a *Rovarok rendje* értelmezésének alapkérdése lehet az, hogy

1.) *Milyen élethelyzetet, az elbeszélő életében bekövetkezett állapotváltozást mutat be a szöveg?*

Ez a kérdés viszonylag könnyen megválaszolható magából a szövegből, illetve a szöveg bizonyos implikációinak felfejtésével. A novella egyes szám első személyű elbeszélő monológja. Az elbeszélőről a szöveg második lapján tudjuk meg egyértelműen, hogy nő, amikor először beszél a „férjem”-ről: a saját identitását tehát a házasságán keresztül határozza meg. A beszédhelyzet nem egyértelmű: a férjét ugyan látszólag megszólítja („Ó, férjem”, 181.), de később egyértelművé válik, hogy a megszólítás csak képzeletbeli („Felkiáltanék, férjem, ó férjem”, 183.). A szöveg tehát inkább belső monológ,⁴ amely az elbeszélő tudati állapotát, saját magával folytatott párbeszédét mutatja be.

Külső eseményként az első mondatban megnevezett költözést lehet megnevezni, ez azonban pusztán a valódi történések előtörténete. A család előző lakását csótányok lepték el: valószínű, de nem egyértelmű, hogy emiatt költöztek új helyre. Az új lakásban is felbukkannak az ízeltlábúak: ám itt nem élő példányokkal, hanem mindig már csak tetemekkel találkozik az elbeszélő. A valódi állapotváltozás az elbeszélőnek a rovarok iránti magatartásában látható: eleinte undorodik a rovartetemektől („Eleinte úgy reagáltam, ahogy kell”, 176.), amit a saját nemi identitásával is kapcsolatba hoz: „nem nőknek való ilyesmivel foglalkozni... bogarakkal”. (176.) Később azonban szenvedélyesen érdeklődni kezd a csótányok iránt, gyűjteni és tanulmányozni kezdi őket, és egészen lefoglalják a képzeletét: „a képzeletem már nem is az enyém”. (179.) A szinte tudományos, intellektuális tevékenység nyomán magában is új energiákat fedez föl, a vizsgálódás és elmélkedés a háziasszonyi teendőkhöz képest mélyebb átélést tesz lehetővé. A lelkiállapotában bekövetkezett változás értelmezéséhez továbbra is

³ Lásd THOMKA Beáta, *A pillanat formái*, Újvidék, Forum, 1980, 73–74.

⁴ Lásd Dorrit COHN, *Áttetsző tudatok*, ford. GÁCS Anna, CSERESNYÉS Dóra = *Az irodalom elméletei*, szerk. THOMKA Beáta, Pécs, Jelenkor, 1996, II, 94–97.

nemi kódokat hív segítségül: „No de mégis, ocsúdtam fel, hiszen ez csótány... te meg nő vagy” (179.); „Nem is tudom, mi a meglepőbb: ilyen rendet találni egy csótányban, vagy ilyen gondolatokat egy nőben. Nem tudtam lerázni magamról ezt a szemléletet, akármilyen beteges volt is, és férfias szenvedéllyel kezdtem tanulmányozni őket.” (182.) Az elbeszélő egyrészt képtelen alkalmazkodni a számára kiszabott nemi szerepekhez, másrészt viszont saját szerepidegen szenvedélyét „betegesnek” minősíti, más helyen is a rovarok terjesztette „ragályként” hivatkozik rá. (179.) A szóhasználat mély belső ellentmondást sugall, különösen annak fényében, hogy egy korábbi szöveghelyen így nyilatkozik: „életem egész változása, átalakulása abból eredt, hogy végre közelségbe kerültem valamihez”. (179.) A szöveg zárlatában a nő megkísérel kommunikálni a férjjel, beszámolni neki a benne lezajló változásról, ám visszariad ettől.

A rovertani tanulmányok révén megtalált isteni nézőpont – pontosabban „egy isten nézőpontja” (183.) – valamiféle béke és rend ígését hordozza, ám az elbeszélő, bevallása szerint női mivoltából adódóan, képtelen azonosulni ezzel a nézőponttal. A novella utolsó mondata a hétköznapi teendők, gyakorlati problémák világába vezet vissza a háziasszonyt és az olvasót. Az állapotváltozás, amelyet az elbeszélő felismer és amelyre reflektál, tehát kizárólag az elbeszélői tudatban, azon belül is csak ellentmondásosan valósul meg.

A novella efféle parafrázisához viszonylag kevés külső ismeretre van szükség. Műfaji alapvetésből indultunk ki, némi elbeszéléstechnikai megalapozásra is szükség lehet, valamint nem árt, ha legalább felületesen értjük az 1950-es évek Amerikájára jellemző nemi sztereotípiákat, amelyek persze Magyarországon sem ismeretlenek. Az *első olvasatban* a szöveg fő témájaként a háziasszonyi teendők közé zárt nő elégedetlenségét, ebből a bezártságból való kitörési vágyát nevezhetjük meg. Ezt a kitörési vágyat testesítik meg valamiféleképpen a vizsgálódás tárgyát képező rovertetek, amelyek a sztereotíp női undorodáshoz képest másféle magatartást hívnak elő az elbeszélőből.

A novella szövegét áttekintő célzott parafrázis után felmerülhet a kérdés, hogy

2.) Miként viszonyul a szöveg címe a szövegben bemutatott állapotváltozáshoz?

A szöveg címében is megjelenített *rend* a hétköznapi mechanikus tevékenységével szembeállítható, mélyebb kíváncsiságot, intellektuális elmélyülést sugall. A magyar szöveg utolsó mondatában az elbeszélő magát „rendes és pontos” (183.) háziasszonyként nevezi meg, így a rend képzetét a dolgos, praktikus hétköznapiakkal is összekapcsolja. (Az angol eredetiben ezen a szöveghelyen a „tidy and punctual”⁵ kifejezés szerepel – az „order” szó itt konkrétan nem jelenik meg, a szembeállított pólusok közötti átjárás tehát kevésbé nyilvánvalóan valósul meg, mint a magyar fordításban.)

⁵ *Reader, i. m.*, 163. A szöveg első oldalán a magyar verzióban „akkurátus” (175.), (az angol eredetiben „meticulous”, 158.) háziasszonyként jellemzi magát az elbeszélő, ez a szóhasználat ugyancsak rokonítható a rend képzetével.

A szöveg első felében többször hangsúlyt kap a tény, hogy a rovarok döglöttek, és ez az élettelenység teszi lehetővé, hogy az elbeszélő közelebbről megvizsgálja őket. Az előző lakás nyüzsgő csótányaihoz és a férj által indított hadjáratban ellenségként feltűnő vöröshangyákhoz képest a csak holtukban megismert rovarok békességet és nyugalmat sugároznak, élettelenységükben felfedezhető a külső forma arányos és tetszetős felépítése. „Sosem élő fajként gondolok rájuk, hanem a szőnyegünkön heverő döglött példányok összességként” (177.); „Ezeknek a bogaraknak a pusztulása pompás” (178.); „Csodálatos formájuk van; az összetett szem bogara [buttons⁶] is oly mértani pontosságot mutat, hogy képtelen vagyok a korábbi módon elszörnyedni. Nem lehet undorodni efféle rendtől”. (179.)

A *rend* tehát első megközelítésben az élettelen forma szépségével hozható összefüggésbe. A rovarok vizsgálata gyűjtéssel kezdődik, a háziasszony írógépszalag-dobozokban gyűjti a kitinpáncélokot (ez később más szempontból is fontos lehet). A rovarok külső vázának megőrizhetősége az ízeltlábúak és a gerincesek testi pusztulásának ellentétére hívja fel a figyelmet. A rovarokról így nyilatkozik az elbeszélő: „hiába szárad ki idővel a testük, pusztul ki belőlük a hús, vonásaik maradandók”; ezzel szemben az emberre gondolva „sírni támad kedvem, mert csontjaink titkosan, utoljára tárulnak elő, így hát azt kell szeretnünk, ami elvész: izmokat, nedveket, hájat”. (178.) A rovargyűjtés az élet és a halál rendjének értelmezését teszi lehetővé egy egyszerű megfordítás (inverzió) segítségével: a rovarok külső formája egybeesik a holtukban is megmaradó vázzal, míg a gerincesek, köztük az ember „tartós lényege” életükben rejtve marad, és csak a külső forma elbomlása után válik láthatóvá. *A rend egyik szövegbeli értelmezése szerint tehát a külső (felszíni) forma és a tartós (lényegi) váz közötti viszonyt jelenti.* Ebben a tekintetben a rovarok felépítése harmonikusabb, mint az emberé, mivel a forma és a tartószerkezet egybeesik. Ez készíti elő azt a felismerést, hogy az ember voltaképpeni „lényege” rejtve van, nem az érzékelhető formában keresendő. Az „egyiptomi eltökéltség” (178.) és a „keleti misztérium” (181.) felidézése a balzsamozás, mumifikálás szokására is utal; arra, hogy az emberi test maradandósága csak mesterséges, a rovarok rendjét utánzó módon szavatolható (itt a skarabeusra mint az óegyiptomi kultuszok szent állatára is gondolhat az olvasó).

Az elbeszélő nyílt bevallása szerint a hétköznapi tevékenység, az élet ideje rendszertelen („az időt mindig félbeszakítja valami. Mindig azt hittem, hogy a szeretet nem ismer rendet, s maga az élet csupán kavargás, zűrzavar” [182.]), ezt a feltételezést ellenpontozza a rovarok tanulmányozása során felfedezett időtlenség. A rovarpáncél külső harmóniája – az ember ezzel ellentétes, belső strukturáltságának gondolatán keresztül – egy láthatatlan, belső rend feltételezésére vezet, amely a természeti törvények tudományos vizsgálatához közelít. A szöveg vége felé már az élő természet vizsgálata is örömet okoz az elbeszélőnek, a teljesen „az emésztés erőfeszítésében lüktető” hernyók szemlélete is arra mutat, hogy „mászás közben görbületeik kecses

⁶ *Reader, i. m.*, 160. A magyar szövegben található szójáték a véletlen vagy fordítói szándék műve lehet.

törvényeket követnek”. (182.) Vagyis az elbeszélő a tudományos gondolkodás határához közelít, a szemléletmódjából adódóan növesztett „borzasztó szemei” nemcsak a rovarszemoptikára utalhatnak, hanem nyíltan megidéznek Galileit is,⁷ aki „észrevette az inga merev szándékosságát [fixed intent]”. (183.) *A vizsgálódó tekintet az esetleges, kaotikus, önző életmegnyilvánulásokban a természet láthatatlan, kikerülhetetlen és kecses (mert matematikai szabályokra redukálható) törvényeit látja meg.* A háziasszony ezt a szenttelen, intellektuális szemléletmódot tudja nehezen összeegyeztetni a tőle elvárt odaadó, ösztönös, tevékeny magatartással.

Az elbeszélő egyfajta rovertani bevezetésen keresztül kerül közel a tudományos-intellektuális szemléletmódhoz. Ennek egyik jele a szövegben kétszer is idézett francia rovertani kézikönyv (amelyet a magyar fordítás magyarra fordít, noha az angol eredeti franciául idézi!). A rovertani hivatkozások arra csábíthatják az olvasót, hogy maga is utánanézzon bizonyos utalásoknak, amelyeknek az elmélyültebb értelmezésben további szerepük is lehet. Első megközelítésben a legfontosabb, hogy noha a *rend* (latin: ordo; angol: order) maga is rendszertani kategória, a rovarok nem rendet alkotnak, hanem az ízeltlábúak törzsén (phylum) belüli osztályt (classis, class). A rend alacsonyabb kategória, a rovarokon belül például a szárnyas vagy szárnyatlan rovarok rendjéről lehet beszélni.⁸ Ennek leginkább abból a szempontból lehet jelentősége, hogy a szerző egyszerre „téveszti el” a rendszertani kategóriát és idéz vonatkozó szakirodalmat. Ebből következik, hogy a tévesztés szinte bizonyosan szándékos, és arra utal, hogy a *rend* fogalmát nem egyszerű rendszertani, taxonómiai értelemben kell felfognunk, hanem valamilyen átvitt, jelképes értelmet tulajdoníthatunk neki.

Mivel az eddigiekben a magából a szövegből kibontható jelentésszűfűgések kerültek szóba, ezért a hangsúly a szövegvilág koherenciáját biztosító elemek parafrázisára, voltaképpen klasszikus szövegmagyarázatra esett. Noha látható, hogy a szöveg számos vonatkozásban kimondottan explicit, az interpretáció fölépítése előtt mégis számos kihívás áll, elsősorban szerkezeti okokból. Mivel a novella nem cselekményes, a belső állapotváltozást felvázoló narratíva is akadozó és nem-lineárisan bomlik ki, ezért a szövegmagyarázat sem a szöveg elejétől a végéig halad, hanem különböző, a szövegben

⁷ „A természet több, mint a szabályai. Galileo borzasztó szemeivel követi a pisai katedrális lengedező lámpásait, de nem a fény és árnyék túlfolyása, nem a láng fényköre vonzza. Az energia mennyisége, a dologban rejlő elv érdekli. Így aztán minden alkotó, aki a számok világának konkrét megjelenítésére tör, meg kell találja azokat az érzéki minőségeket, amelyek megtestesítik a számokat. Nem elég, ha megnevezi a minőségeket, mivel nem diagramot, hanem világot alkot, és alkotásának élnie kell. A lengő mozgásnak van törvénye, de a lengő mozgás törvénye előtt jönnek a lengések.” *Reader, i. m.*, 645–646. (Idézet Gass *A filozófia és az elbeszélés formája* [Philosophy and the Form of Fiction] című esszéjéből). Ez az idézet már előrevetíti, hogy az elbeszélőben nemcsak intellektuális érdeklődést, tudást, hanem kimondottan művészi ösztönzést is felfedezhetünk.

⁸ Lásd a Wikipédia *Állatrendszertan* szócikkét és a további vonatkozó szócikkeket, például <https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%81llatrendszertan>; <https://en.wikipedia.org/wiki/Insect>. (Letöltés ideje: 2019. november 21.) További szakirodalom: Bruce F. ELDRIDGE, John D. EDMAN, *Medical Entomology*, Dordrecht, Springer, 2004.

felismert témák mentén gyűjti össze az adott témához tartozó szöveghelyeket, utalásokat, és igyekszik azok implikációit egymásra vonatkoztatni. A szöveg koherenciája ezen a módon bizonyítható, ellenpróbája a létrehozott értelmezés koherenciája lesz.

A cselekményparafrazist és a novella formális koherenciáját bizonyító magyarázatot követően sor kerülhet olyan kérdésekre, amelyek a teljes szöveg beszédmódját, a hozzá kapcsolható kritikai attitűdöket is érintik. Így például jogosan merülhet föl a kérdés, hogy

3.) *Miért éppen a rovarok tanulmányozása váltja ki az elbeszélő magatartásának megváltozását? Mi a rovarmotívum közelebbi jelentése?*

4.) *Milyen átvitt jelentéseket, értelmezési lehetőségeket sugall a rovarok rendje? Milyen világszemléletet sugall a mű?*

Ezeknek a kérdéseknek a pontosabb megválaszolásához már komplexebb értelmezői műveletek és a szövegen túlmutató ismeretek is szükségesek lehetnek. Egyrészt érdemes lesz közelebbről figyelembe venni az elbeszélő nem-közlésszerű nyelvi megnyilatkozásait, másrészt pedig más szövegekre és hagyományokra való utalásokat is nyomon kell követnünk. Először figyeljünk fel néhány szétszórt elbeszélői közlés közötti látnens összefüggésre.

Már láttuk, hogy az elbeszélő egy ponton életének „egész változásáról, átalakulásáról” beszél. (179.) Egy kicsivel később az „aranyló nimfa” közelebbi tanulmányozásáról számol be (179.); két oldallal korábban a francia kézikönyvből megtudja, hogy a lakásban található rovarnak két alakváltozata van, és már mindkettőhöz volt szerencséje: „a felnőtt példányhoz, meg a nimfához is. Nimfa. Uramatyám, micsoda szavaink is vannak!” (177.) A felnőtt példány a nimfához képest csúfnak és sötétnek tűnik. Az „Uramatyám, micsoda szavaink vannak” fordulat még egyszer előkerül, méghozzá az „ártatlan” szó összefüggésében. (181.) Milyen következtetések adódhatnak ezen közlések és felkiáltások összeolvasásából?

A még kifejtetlen csótány megnevezésére, a *nimfa* szóra külön hangsúly esik az elbeszélő felkiáltása révén. Ezzel a rovar alakváltozásának, metamorfózisának mitológiai vonatkozásai is a szöveg jelentésképző terébe kerülnek. A *nimfa* és az *ártatlan* szavak közvetve egymáshoz rendelődnek, ezzel az átalakulásnak a nemi érissel való összefüggése is nyilvánvalóvá válik. Az *elbeszélő saját állapotváltozása is kapcsolatba hozható a metamorfózis egyszerre mitológiai és biológiai képzetével*. Innen nézve feltűnő, hogy az elbeszélő életének „egész változásáról, átalakulásáról” szólva az eredetiben sem a *metamorphosis*, sem a *transformation* szót nem használja, hanem valamivel körmönfontabban, a *change* és az *alteration* szavakkal utal saját belső életvilágának megváltozására. Az utalás tehát felismerhető, de áttételes; a rovarotani szövegkörnyezet teszi lehetővé, hogy a belső változás jelentőségét valamivel pontosabban értsük.

Mindezek a hivatkozások egy egész klasszikus szöveghagyománnyal, az Ovidius *Átváltozások* (Metamorphoses) című művében összegzett mitológiai történetekkel

hozzák távoli összefüggésbe a novellát. Ennek vonatkozásai szerteágazók lehetnek, itt talán elegendő arra utalni, hogy számos metamorfózis-történet főszereplője olyan nő, aki egy isten szexuális fenyegetése elől menekülve változik növénné vagy állattá: ezzel a hagyománnyal a novella végén bejelentett „isteni nézőponttól” való reszketés mutat szoros kapcsolatot. A rovarmetamorfózis motívuma azonban természetesen egy még szorosabb intertextuális kapcsolatra utal: Kafka *Átváltozás* (Die Verwandlung) című elbeszéléséhez köti a Gass-szöveget. A Kafka-mű értelmezéstörténete önmagában is olyan bonyolult képleteket mutat, hogy ezek végigkövetése túlmutatna jelen kísérlet keretein: a rovarszerűségnek a modern élet mechanikusságához, az elidegenedéshez való kapcsolása talán megfelelő kiindulást biztosít egy összehasonlító értelmezéshez is.⁹

A két szöveg első összevetése tematikus kontrasztot tárhat fel: míg Gregor Samsa rovarrá változik, addig a Gass-novella névtelen főhősnője egy ehhez képest elvontabb átváltozásra tesz kísérletet: *rovartanásszá változna*. Metamorfózisa tehát ebben a tekintetben „meta-metamorfózisnak” nevezhető, saját átalakulása az átalakulást végző rovarok tanulmányozásából adódik. Ez a felfogás jól illik Gass életművének egyik legismertebb vonatkozásához. A posztmodern elbeszélő irodalom kapcsán ma már közhelyszerűen használt „metafikció” terminus ugyanis szerzőnk egy korai esszéjéből származik:¹⁰ Gass általában is az önmagára többszörösen visszamutató, reflexív, hangsúlyosan *irodalmi* irodalom képviselője. Van azonban a kontrasztnak egy másik, további következményekkel járó vonatkozása is. Míg ugyanis Samsa a cselekmény szintjén rovarrá változik, addig a Gass-hősnő átváltozása inkább *a korábbi életében* megmutatkozó állati, rovarszerű mozzanatok domborítja ki. Ezek a mozzanatok elsősorban nem a cselekmény, hanem az elbeszélés nyelvének és motívumrendszerének szintjén érzékelhetők.

Most is kiindulhatunk a szöveg néhány elszórt jelzéséből: az elbeszélő kezdeti idegenkedése a rovarok érintésétől „pókszerű visszahőkölésre” készíti (181.); az elbeszélő állkapcsa éjszaka ugyanúgy kinyílik, mint az általa tanulmányozott nimfáé; az elbeszélés végén a félálomban hozzá szóló férj „kis csigámnak” nevezi a feleséget; ő pedig arról képzeleg, hogy úgy hagyja hátra jelenlegi énjét, mint a kabóca a páncélját. (183.) Ezek a nyelvi jelzések már mutatnak valamit a hétköznapi élet és az állat- vagy rovarszerűség összekapcsolódásából, azonban a szöveg ennél mélyebb összefüggéseket is rejt. Ezeket a szövegben megjelenített *érzékerületek* és egyéb motívumok viszonyai tartalmazzák.

Míg a részleges átváltozást követő tudományos-intellektuális szemléletmód főképp a *látáshoz*, a formák és törvényszerűségek áttekintésére építő isteni *nézőponthoz* tartozik, addig a ház körüli tevékenységek és a rovarok vonatkozásában *a zajok és zörejek*

⁹ A magyar irodalomtanításban MADOCSAI László *Irodalom IV.* című tankönyve (Bp., Tankönyvkiadó, 1994, 98–110.) tárja föl legösszetettebb módon a Kafka-elbeszélés értelmezési lehetőségeit. Fontos vonatkozást képvisel Nabokov híres előadásszövege, amelyben a mély rovartani ismeretekkel is rendelkező orosz-amerikai szerző bebizonyítja, hogy Gregor Samsa nem csótánnyá változik. Lásd Vladimir NABOKOV, *Lecture on „The Metamorphosis”*, The Kafka Project, Special Issue: The Metamorphosis, <http://www.kafka.org/index.php?aid=209> (Letöltés ideje: 2019. november 21.)

¹⁰ Ugyancsak *A filozófia és az elbeszélő forma* című esszéről van szó: *Reader, i. m.*, 655.

kerülnek előtérbe. Ezek elsősorban a háztartási gépek mechanikus zajával azonosíthatók. A szövegben többször is előfordul a porszívó csövében zörgő rovartestek és az ehhez a zajhoz társítható viszolygás motívuma: „Ma is bennem van az iszony, ahogy egyikük zörögve haladt át a szívócsövön” (176.); az elbeszélő rémálmában „a szívócső rettenetes gumialagútja vett körül, és már hallottam őket magam körül; száz és száz test zizegett a pizsokban” (177.); az elsőként felszippantott rovar „[f]émként csörgött a szívócsőben is, élesen, mint egy marék gombostű. Összerázkódtam a csörömpöléstől”. (180.) Itt még ugyan a mindennapi aggodalmakhoz is a látás képzele kapcsolódik, de a látás inkább a nem-látott dolgok elképzelt felnagyítását jelenti („mindig azt látom, amitől éppen tartok” – uo.). A mosógép ellenben ugyanolyan értelmetlen zajokat kelt, mint a porszívóba került rovartestek; a varrógépnek pedig „félelmetes karma” van (182). A hétköznapi, háziasszonyi lét és a háztartási gépek diszharmonikus zörejei a rovarvilágra jellemző jelentéstelen zajokat idézik föl.¹¹ Ezzel az élet „kavargás, zűrzavar”-jellegét domborítják ki, amivel szemben érdekes módon éppen a rovartesteket és mozgásukat megfigyelő tudományos szemlélet kínálja fel a rendszeres tudás és megértés lehetőségét.

Vagyis az elbeszélő metamorfózisa ebben az értelemben egy alacsonyabb, rovarszerű létből emelné őt föl egy magasabb, intellektuális lét felé. Ez a belátás a novella címét is megvilágíthatja: a rend nem csak a biológiai osztályozás értelmében gondolható el, hanem egy klasszikusabb és átvittebb értelemben is, az adott lénynek a létezők nagy láncolatában betöltött szerepére utalva. A „rovarok rendjével” szemben így például az „angyalok rendje” állítható szembe, mely kifejezés Rainer Maria Rilke *Első duinói elégiájának* nyitómondatában szerepel („Wer, wenn ich schriie, hörte mich aus der Engel Ordnungen?”).¹² Gass saját bevallása szerint naponta olvasott Rilket,¹³ 1999-ben egész esszéket jelentetett meg Rilke olvasásáról, melynek egy tanulmányában összevetette az *Első elégia* nyitó sorainak számos angol fordítását. *The Tunnel* [Az alagút] című regényében (melyet az 1960-as években kezdett írni, de teljes alakjában csak 1995-ben jelent meg) szintén számos helyen idézi meg Rilke költészetét. Amennyiben elfogadjuk

¹¹ A rovarlét és a hangzóság, a zörejek és a kommunikáció összefüggéseire lásd Rosi BRAIDOTTI, *Metamorphoses: Towards a Materialist Theory of Becoming*, Cambridge, UK, Polity Press, 2002, főként 154–155, valamint Jussi PARIKKA, *Insect Media: An Archeology of Animals and Technology*, Minneapolis – London, University of Minnesota Press, 2010. Mindkét elmélet izgalmasan használja föl a poszthumán kultúraelmélet keretében a rovar motívumát: Braidotti inkább feminista/identitásfilozófiai szempontból, Parikka a rovar és a gép analógiájának kultúrtörténetére összpontosítva. A jelenlegi értelmezés kevésbé érinti a novella ilyen lehetséges filozófiai-kultúrtudományi olvashatóságát, valamivel bővebben van szó ezekről itt: Gábor Tamás MOLNÁR, *Towards a Literary Entomology: Arthropods and Humans in William H. Gass = Life After Literature: Perspectives on Biopoetics in Literature and Theory*, ed. Zoltán KULCSÁR-SZABÓ, Tamás LÉNÁRT, Attila SIMON, Roland VÉGSŐ, Heidelberg, Springer, 2020, 241–260.

¹² Nemes Nagy Ágnes fordításában: „Hogyha kiáltanék, ki hallana engem / az angyalok rendjéből?” Vö. H. L. HIX, *Understanding William H. Gass*, Columbia, SC, University of South Carolina Press, 2002, 44–47. Ez az értelmezés teljes egészében a rilkei (és kisebb részben a karkai) szövegkapcsolatokra épít.

¹³ A William STAFFORD által készített interjú (Modern Fiction Studies, 1983/4) idézi Roberta MAIERHOFER, *Die ungestillte Sehnsucht: Suche nach Ordnung in William H. Gass' fiktionsphischer Theorie der Literatur*, Heidelberg, Winter, 1999, 111.

a rovarok és az angyalok rendjének efféle összekapcsolását, akkor ebből kiindulva állítható, hogy a főszereplő-narrátor átváltozása egy fölfelé törő mozgást jelenít meg. A háziasszony tudatlan, földhözragadt, „rovárszerű” tevékenykedését magasztosabb szellemi tevékenység: a gondolkodás és önreflexió váltja föl, melyek révén néhány fokozattal „följebb lép” a létezők hierarchiájában, közelebb kerülve az angyalok által megjelenített rendhez.

A rilkei összefüggés alapján az sem egészen meglepő, hogy a szöveg az öntudatlan létből való kilábalást, *a világ megértését nem csak a racionális tudás értelmében* mutatja föl.¹⁴ Az elbeszélő olyan megértés felé is elindulni látszik, amelynek következményeitől maga is „pókszerűen” visszahőköl. Ezt a tudást a tudattalannal, a nemiséggel és annak mélylélektanával lehet leginkább összekötni. Számos olyan motívum fordul elő a szövegben, amelyeket szexuális tartalmú jelként is olvashatunk. Így a rovarok nem csupán a porszívó csövében zörögnek, hanem „a nedvesség a ház csöveiben” hajtja őket a lakásba. (180.) Az „ártatlan” szót illető meghökkenését követően az elbeszélő az élővilág valóságosságától való rettegéséről is számot ad, és így fogalmaz: „inkább dugnám a kezem láng közepébe, mint nedves, pókhálós üreg sötétjébe”. (181.) A megértett titok valamilyen közelebről ki nem fejtett módon az elbeszélő elfojtott szexualitásával is összekapcsolható, ezért válhat a rovarok rendje „a világ sötétlő lelkéről” (180, 181.) való tudássá, „keleti misztérium” letéteményesévé. (181.) A világ sötétlő lelkének megérezése „szépséges, rémületes érzésként” keríti hatalmába az elbeszélőt, és „rúddá merevíti” a férje mellett. (180.)

Ennek a nemiségre vonatkozó áttételes motívumsornak a legérdekesebb példája az a szöveghely, amelyben az elbeszélő beismeri életének „egész változását, átalakulását”. A szöveg terjedelmi középpontjához közel eső szöveghelyen az elbeszélő a rovarok egy anatómiai jellegzetességét kommentálja: „Kettős villa mered ki törként a farukból. Azt hiszem, sosem fogom megismerni a funkcióját. Az effajta tudás nem kelt bennem érdeklődést. Eleinte le kellett szükítenem a látóteremet, és mai fejemmel már tudom, hogy életem egész változása, átalakulása abból eredt, hogy végre közelségbe kerültem valamihez.” (178–179.) A szövegrész többszörösen is jelzésértékű. Az elbeszélő nem-tudásáról ad számot, ám a továbbiak azt jelezhetik, hogy inkább elhallgatja azt, amit megtudott vagy megsejtett („az efféle tudás nem kelt bennem érdeklődést”), a következő mondatban pedig beismeri, hogy később kitágult az eleinte mesterségesen szükített látótere (még egy vizuális metafora, az angolban az „I had to screw my eyes

¹⁴ Ehhez szolgálhat kontextusként az a művelődéstörténeti megfigyelés, amely szerint a 18–19. századi „klasszikus” ontológiában a rovarok és az angyalok rendje mintegy egymásba ér, egymásra vonatkozik, megbontva a szigorú hierarchiát. Ehhez nyújt érdekes adalékot a kortárs angol író, A. S. Byatt *Angels and Insects* című könyve, amelynek első részéből, a lepkefajról elnevezett *Morpho Eugenia* című elbeszélésből 1995-ben film is készült – ezt a magyar mozik is játszották *Angyalok és rovarok* címen. Az angyali ártatlanság, a rovar tematika és a szexuális rejtélyek összefüggése ebben a műben nyilvánvaló szerepet játszik, az *insect* (rovar) és az *incest* (vérfertőzés) szavak anagrammatikus viszonyán keresztül. Byatt művét is említi, valamint a rovarok és az angyalok lételméleti összemosódását tárgyalja PARIKKA, *i. m.*, 4–5.

down” kifejezés szerepel), és végül ennek a horizonttágulásnak köszönhetően került közel valamihez. Ennek alapján nehéz elhinni, hogy az elbeszélő végig fenntartotta tudatlanságát.

Amennyiben az olvasó utána néz a csótányok anatómiájának, azt találja, hogy a farkból kimeredő villás töröket *cercinek* nevezik, és bizonyos fajoknál szexuális funkciójuk is van. Ennél is beszédesebb talán, hogy a hím csótányoknak két pár ilyen szervük van, és a csak a hímekre jellemző pár latin neve *styli*,¹⁵ ami a toll, írószerszám megnevezésére szolgáló *stylus* többesszáma. A hivatkozás követése megmutathatja, hogy az elbeszélői megnyilatkozás nem azonosítható a szöveg jelentésével: a novella olyan jelentéseket is tartalmazhat, amelyeknek az elbeszélő nincsen tudatában, vagy amelyeket szándékosan elhallgat. Mivel azonban a szöveg az elbeszélő belső monológját közvetíti, az efféle jelentések csakis áttételesen, az elbeszélői közlés implikációinak kibontásával vagy a szövegen kívülre (más szövegekre, más forrásokra) vonatkozó utalások követésével bonthatók ki.

A hím csótányok nemi szervének és az írásnak az összekapcsolása többféle értelmezést is lehetővé tesz, amelyek nem minden tekintetben békíthetők ki egymással, noha össze is kapcsolódnak. Az egyik lehetséges irány a korlátozó nemi szerepeket, a női szexualitás tabuját, valamint a rovarszerűségnek és a metamorfózisnak eleve a női princípiummal való szoros összefüggését hangsúlyozná. A *stylus*-ra vonatkozó „titkos” utalást ennek alapján annak a híres, Sandra Gilbert és Susan Gubar nagy hatású feminista irodalomtörténetének elején olvasható kérdésnek a fényében olvashatnánk, mely szerint „vajon a toll [pen] metaforikus hímtag [penis]?”¹⁶ Az írás ennek megfelelően a férfikiváltságok közé tartozik, a háztartási alkalmazott szerepét betöltő asszony pedig ki van zárva az irodalmi írás szellemileg felmagasztosító tevékenységéből. Ennek a jeleként olvasható az is, hogy a nő a rovartetemeket írógépszalag-dobozokban tárolja, miközben a szöveg semmilyen más módon nem utal arra, hogy írna. Ebben az összefüggésben a női elbeszélő férfiszerző általi megjelenítése is izgalmas fényben tűnik fel. Vajon a szöveget a feminista kritika inkább dicsérné a nemi szerepek korlátozottságának bemutatásáért, vagy inkább kárhoytatná a női hang „kisajátításáért”? Gass más műveiben is megszólal női hangon vagy női szereplő tudatára fókuszálva. Két jellemző példa: a *Willie Master's Lonesome Wife* (Willie Master magányos felesége) című „neo-avantgárd” könyvmű 1968-ból, illetve az *Emma Enters a Sentence of Elizabeth Bishop's* (Emma belép Elizabeth Bishop egy mondatába) című elbeszélés már az 1990-es évekből. Már ezek a példák is jelezhetik, hogy a női szereplők és hangok az életműben más fontos motívumok, témák kontextusában jelentek meg.

A szerző egyes saját nyilatkozataiból arra következtethetünk, hogy tisztában volt a *Rovarok rendje* feminista olvashatóságával, bár igyekszik nem azonosulni ezzel a

¹⁵ ELDRIDGE, EDMAN, *i. m.*, 74.

¹⁶ Sandra GILBERT, Susan GUBAR, *The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*, New Haven, Yale University Press, 1980, 3.

megközelítéssel.¹⁷ A szöveg domináns értelmezései – ideértve a szerző elszórt nyilatkozatait is – a művésznovella műfaja felé mutatnak.¹⁸ Eszerint a háziasszony kvázi-metamorfózisa a hétköznapiak praktikus világa és a művészet éteribb szférája közötti átjárást testesíti meg; a nőiségre utaló motívumok inkább egyfajta allegória alkotóelemeiként foghatók fel. A rovarok rendje a művészet magasabb rendjét jeleníti meg a szétszórt, kaotikus hétköznapiakban és azokkal szemközt. Ez az allegória összeolvasható Gass saját esszéinek jellemző témáival, és született már olyan monográfia is, amely a „rend keresését” nevezi meg a szerző életművének fő motívumaként.¹⁹

A szerző gondolatmenetei közül talán az kapcsolódik legszorosabban ehhez a témához, amelyben Gass a *szó átalakulásáról* beszél az irodalmi nyelvben. A modernista esztétika, azon belül is az amerikai Új Kritika szemléletmódjához köthető értekezés szerint a szó – amely a hétköznapiakban leginkább praktikus közlésfunkcióban áll – a művészi nyelvben átlényegül, és új kontextusában függetlenedik gyakorlati szerepétől és elsődleges jelentésétől. Ezt az elméletet a szerző a hőemberépítés humoros analógiájával szemlélteti: ahogy a répa nem a hőember orrát jelképezi vagy helyettesíti, hanem *orrá változik*, úgy a művészi szövegben szereplő szó sem egy jelentés, fogalom vagy meggyőződés megnevezésére szolgál, hanem mintegy ott változik át önmagává.²⁰ Ez az átváltozás – akárcsak a szövegbeli háziasszonyé – mindig befejezetlen: Gass annyira nem idealista, hogy a szó teljes önazonosságát állítsa, de mégis meghatározó számára a „zenei hang” elvi idealitása felé való törekvés, vagyis a nyelv közlésfunkciójának felfüggesztése.²¹ A metamorfózis motívuma tehát ezzel a gondolattal is kapcsolatba hozható: a rovarok rendjében a hétköznapiak zörejeitől egyfajta hangtalan, időtlen rend felé mutató *átalakulást* észlelő nő maga is *átalakuláson* megy keresztül, ezzel a gyakorlatiasságtól

¹⁷ „Azt, hiszem, ez nem egy feminista darab” – mondja saját művéről a szerző egy interjúban. Lásd *Games of the Extremes: An Interview with William H. Gass = Conversations with William H. Gass*, ed. Theodore G. AMMON, Jackson, University Press of Mississippi, 2003, 109. Ugyanitt Gass megerősíti, hogy a hősnő „a művész szemével látja a világot, miközben egy olyan világ csapdájában él, amely nem engedi meg neki ezt a látásmódot”. A szerző egyébként több nyilatkozatában a legjobb műveként nevezi meg ezt a novellát, leginkább a tömörségre hivatkozva. (Lásd például *William Gass: The Art of Fiction LXV = Conversations*, i. m., 35.) A legszellemesebben ugyanennek az interjúkészítőnek fogalmazott egy másik beszélgetésben: „Azért szeretem, mert sokkal rövidebb a többinél. Kevesebb az esély a rontásra. Mint egy rövid életű gyerek. Meghal, mielőtt bűnözővé válhatna.” Thomas LECLAIR, *An Interview with William Gass*. Idézi MAIERHOFER, i. m., 44.

¹⁸ Lásd Hix főntebb már idézett fejezetét, valamint korábról: Arthur M. SALTZMANN, *The Fiction of William Gass: The Consolation of Language*, Carbondale – Evansville, Southern Illinois University Press, 1986, 88. „[Az elbeszélő] kölcsönveszi, majd igyekszik továbbfejleszteni és átfogalmazni a természettudományok lenyűgöző strukturális szigorát, hogy intenzíven személyes művészi renchez jusson.”

¹⁹ MAIERHOFER, i. m.

²⁰ A vonatkozó esszék: William H. Gass, *Carrots, Noses, Snow, Rose, Roses = Reader*, i. m., 813–833, valamint egy későbbi: Uő., *Transformation = Tests of Time*, Chicago, The University of Chicago Press, 2002, 295–319. Ez utóbbiban Rilke mellett Kafka és Gregor Samsa is megjelenik, méghozzá a Gass-féle „ontológiai átalakulás” (ellen)példájaként: Uo., 311.

²¹ Ennek bonyodalmairól szól például a *The Music of Prose* című esszé = *Reader*, i. m., 705–715.

egyfajta művészi szenzibilitás irányába mozdul el. A novella saját cselekménytelensége, a motívumok elszórt szöveghelyekről való összegyűjtésének szüksége, az értelmezhetőség belső ellentmondásai mind olyan jelek, amelyek ennek a nyelvfelfogásnak a szövegen belüli megvalósulásában játszhatnak szerepet.

Következtetésképpen leginkább azt érdemes levonni, hogy a szöveg értelmezését irányító kérdés egyszerre adódott műfaji (a modern novella mint állapotváltozást, belső átalakulást bemutató műfaj) és tematikus (a metamorfózis mint vezérmotívum) sajátosságokból. Ez az egybeesés nem véletlen, hanem a szöveg önreflexív építkezésének bizonyítéka – már amennyiben a kérdés nyomán kibontott gondolatmenet koherensnek mutatkozik. A szövegkoherencia és motivikus összetettség felvázolása inkább a szöveg belső viszonyrendszerének feltérképezését igényli, noha már ebben a fázisban is nélkülözhetetlenek kontextuális ismeretek – melyek azonban bizonyára nem rögzíthetők valamely előre adott sémába. Az értelmezés kibontása ebben az esetben két látványosan eltérő irányba mutat. Egyfelől a gender és általában az identitás szempontjára érzékeny, a klasszikus feminizmus felől a poszthumán irányába elmozdítható interpretáció bontakozhat ki; másfelől egy, a szerző saját esszéire és irodalomelméleti nézeteire alapozott, a művésznovella hagyománya felől a metafikció irányába kibontható értelmezés rajzolódhat ki. A két értelmezési vonulat egymáshoz való viszonyítása már olyan elméleti feladat, amely meghaladja egy műértelmezési mutatvány lehetőségeit. Annak a jelzése azonban mindenképpen szükséges, hogy a jelek szerint egy szöveg alapmotívumainak feltárásához már szükséges egy megfelelő vezérlő kérdés, az értelmezés kontextusba helyezése pedig olyan mértékben függ az értelmező saját horizontjától (előzetes megértésétől, történeti szituáltságától, olvasottságától, világnézetétől), hogy az eltérő értelmezési utak teljes összehangolása aligha lehetséges. Az alapos és figyelmes olvasásban azonban mindig megtalálható legalább valamilyen közös alap.

MOLNÁR GÁBOR TAMÁS

egyetemi docens

ELTE Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet

molnar.gabor.tamas@btk.elte.hu

*A Complex Approach to a Short Story: Close Reading and Context Defining Interpretation
(William H. Gass's "Order of Insects")*

Abstract: This article offers an interpretation of the short story "Order of Insects" by the American writer William H. Gass. The interpretation is intended as a methodological demonstration of short story analysis, as it shows a way to develop a close textual analysis from a few guiding questions. The opening question is simultaneously generic and thematic, as readers are encouraged to trace the mental transformation of the narrator-protagonist

throughout the text. The central ontological theme of the story is identified in the contrast between a mechanical, insect-like existence and an artistic, intellectually inclined mentality. Images and motifs deepening and complicating this dichotomy are explicated. These include the significance of different sensual impressions (hearing/noises vs. sight/vision) and various implications of the term *order*. In the conclusion, possible critical-theoretical contexts for interpretation are outlined: a potential feminist and a potential posthumanist reading are contrasted to an interpretation grounded in the author's own view of literature as "ontologically transformed" language.

Keywords: short story, framing questions, close reading, text and context, critical theory, metafiction

DOI: [10.37415/studia/2019/3-4/217-230](https://doi.org/10.37415/studia/2019/3-4/217-230).

Open Access: Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

